

Kasımalı Bayalınov'un "Kıyın Ötkööl" Romanında Zaman Unsurunun Öznel Tasarımı*

Subjective Projection of Time Modality in Kasımalı Bayalınov's Novel "Kıyın Ötkööl"

Reyhan Karkınlı¹

*Bu çalışma, 2022 yılında tamamlanan "Kasımalı Bayalınov'un Anlatılarında Yapı, Tema ve Anlatım" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Erzurum, Türkiye

ORCID: R.K. 0000-0002-8877-1736

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Reyhan Karkınlı,
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Erzurum, Türkiye
E-mail: reyhanarkinli943@gmail.com

Başvuru/Submitted: 03.08.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested: 07.03.2023

Son Revizyon/Last Revision Received: 27.03.2023

Kabul/Accepted: 12.04.2023

Atıf/Citation: Karkınlı, R. (2023). Kasımalı Bayalınov'un "Kıyın Ötkööl" romanında zaman unsurunun öznel tasarımı. *TUDED*, 63(1), 17-36. <https://doi.org/10.26650/TUDED2023-1153764>

ÖZET

Nesnel zamanın içerisinde yazar, olay zamanına farklı yaklaşabilir. Zaman akışının belli bir tempoya sahip olmaması yazarın zamana bakış açısını da belirler. Bu bağlamda çalışmada Kırgız yazar Kasımalı Bayalınov'un *Kıyın Ötkööl* romanındaki zamana bakış açısının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada, Genette'in yapısalcı zaman kategorisi esas alınmış, zaman unsuru felsefi, öznel ve psikolojik boyutları bakımından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda zaman; metin dışı ve içi olmak üzere iki ana başlıkta ele alınmıştır. Anlatımdaki zaman düzen ve süre kategorilerine göre değerlendirilmiştir. Yapılan incelemede zamansal geri dönüşlerin, geçmiş ve şimdiki zaman arasında bağ kurmak ve karşılaştırmaya olanak sağlamak amacıyla kullanıldığı; mola zamanlarında, Rus Çarlığı döneminde isyan sırasında ve sonrasında yaşanan tahribatın vurgulandığı; zaman eksiltmeleri yapılırken Sovyet rejimi adına olumlu gelişmelerin yaşanmadığı ve Kırgızlar adına geçmişe dair hatırlanmak istenmeyen anların tercih edildiği; sahne tekniğinin kullanıldığı kısımlarda da yeni rejimle birlikte açlık ve yoksulluğun olmadığı bir ortamda "hepimiz eşitiz" mesajlarının verildiği; geçmiş zamanın, huzursuzluğu; şimdiki zamanın, huzurla gelen hayatı; gelecek zamanın ise huzurun ötelere taşınmasını simgelediği görülmüştür. Sonuç olarak Bayalınov'un zaman unsurunu ideolojik eksenli, Sovyet rejimine hizmet eden, oluşan yeni sistemin yerleştirilmesi ve benimsenmesi sürecine katkı sağlayan bir anlayışla ele aldığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kasımalı Bayalınov, *Kıyın Ötkööl*, Sovyet ideolojisi, zaman, öznellik

ABSTRACT

An author may approach the time of an event differently in objective time. The fact that time flow does not have a certain tempo also determines an author's perspective toward time. In this context, this study aims to reveal Kyrgyz author Kasımalı Bayalınov's perspective toward time in his novel *Kıyın Ötkööl* [Hard Times]. This study attempts to evaluate time in terms of its philosophical, subjective, and psychological dimensions based on Genette's (2011, p. 21-164) categorization of structuralist time, assessing time within the narration according to the categories of duration and order, both within and beyond the text. The analysis observes temporal flashbacks to be used to establish a connection between past and present and to enable comparison. The destruction experienced during and after the revolt in the time of Tsarist Russia is emphasized by the breaks in time, while the use of ellipses is used for the moments when positive developments were not being experienced by the Soviet regime, as well as for the moments that were not desired to be remembered on behalf

of Kyrgyz. The stage technique was seen to be used for the new regime, with the message of "we are all equal" being presented in an environment where no hunger or poverty was present. Past tense is used to symbolize unrest, present tense is used to symbolize life that comes with peace, and future tense is used to symbolize the transfer of peace to the future. As a result, Bayalınov can be said to handle the factor of time along an ideological axis with an understanding that serves the Soviet regime and contributes to the establishment and adoption of the new system.

Keywords: Kasımalı Bayalınov, *Kıyın Ötkööl*, Soviet ideology, time, subjectivity

EXTENDED ABSTRACT

An author may approach the time of an event differently in objective time. The fact that the flow of time lacks a specific tempo also determines an author's perspective toward time. In this context, the current study aims to reveal the Kyrgyz author Kasımalı Bayalınov's perspective toward time in his novel *Kıyın Ötkööl* [Hard Times].

Bayalınov (1900-1980) was a pioneering founder and constructive writer who made an undeniable contribution to the formation and development of Kyrgyz prose, which possesses a very strong oral background. His long story *Acar* [Open] is considered the first and most successful example of prose in contemporary Kyrgyz literature. He produced works in many genres (tales, poems, articles, critiques, essays) apart from stories and novels and also translated works from the Tatar, Kazakh, and Russian literatures. His life as an author was shaped by the socialist realist ideology and maintained its productivity by bringing works to contemporary Kyrgyz literature, remaining loyal to the Soviet regime until his very last moment. All of the author's works are taught in educational institutions in Kyrgyzstan and still continue to be published and followed with interest.

Bayalınov's work *Kıyın Ötkööl* was published in 1980 and includes sociopsychological events with a socialist ideology throughout a history that includes the collapse of the Tsardom of Russia, the Central Asian revolt of 1916 (Urkun event), the 1917 Bolshevik Revolution, and the establishment of the Soviet Union. These events started with the revolt against the Tsarist rule of Russia in Kyrgyzstan. The revolt was suppressed by the Russians and turned into an exile and escape known locally as the Urkun event. *Kıyın Ötkööl* reflects upon the Urkun event, as well as the events before, during, and after the exile to the Turfan region of China. The Kyrgyz who fled were forgiven by the Soviet regime and allowed to return to their lands, which had begun to take shape under a different ideology after the collapse of the Russian Tsarist rule shortly after the Bolshevik Revolution. The political, social, and cultural life of that period is definable in this way and is briefly reflected to the reader.

Upon conducting a time analysis of the events in the novel *Kıyın Ötkööl* in line with the theories of the classical (structuralist) period narratology, understanding Bayalınov and his work through the limited possibilities provided by calendar-dependent time data such as the day, month, and year of events was seen to be impossible. Therefore, this study takes Genette's (2011, p. 21-164) categorization of structuralist time as its basis in an attempt to evaluate the element of time in terms of its philosophical, subjective, and psychological dimensions. In this

context, the study discusses time under the two main headings of extra-textual and intra-textual and evaluates time in the narration based on the categories of order and duration.

The conducted analysis has observed that the novel *Kıyın Ötkööl*, which was written in 1979, to cover the years between 1915 and 1921. Namely, it covers the time when the Central Asian revolt of 1916 (i.e., Urkun event) was experienced, the successful end of the Bolshevik Revolution, and the first years of the newly established Soviet regime. The author is seen to use temporal flashbacks to establish a connection between the past and the present and to enable comparisons with the aim of having the reader be better able to perceive the process by comparing what had happened in the pre-Soviet and post-Soviet years. The author also uses breaks in time to emphasize the destruction experienced during and after the revolt, especially during the period of Tsarist Russia. The author prefers to use ellipses for the moments when positive developments were not experienced by the Soviet regime, as well as for the moments that were not desired to be remembered on behalf of the Kyrgyz. The author also uses the stage technique to present the new regime and the message of “we are all equal” in an environment where no hunger or poverty exists. The author also uses time to reflect the physical and spiritual changes resulting from the characters’ change in status, with time also having a psychologically oppressive feature throughout the novel, especially for the past. The author uses past tense to symbolize unrest, present tense to symbolizes a life accompanied by peace, and future tense to symbolize the transfer of peace to the future. As a result, Bayalinov can be suggested to have designed the factor of time in his novel *Kıyın Ötkööl* along an ideological axis with an understanding that serves the Soviet regime and contributes to the establishment and adoption of the new system.

Giriş

Soyut bir kavram olan “zaman” ın pek çok açıdan tanımı yapılmış olsa da en genel tanımlardan biri “Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit” (Güncel Türkçe Sözlük, 2022) şeklindedir. Zaman, “içinde olayların geçtiği şeydir” (Heidegger, 1996, s. 63). Anlatı bağlamında zaman kavramı ise Prince’e göre “olayların ve durumların içinde gerçekleştiği ve sunulduğu, yani anlatıldığı süreyi kapsayan periyotlar” şeklindedir. Tanımda yer alan anlatıdaki zaman hem temsil aracını (dil) hem de temsil edilen nesneyi (olaylar) içermektedir (Dervişcemaloğlu, 2016, s. 159). “Bir zaman sanatı” olarak değerlendirilen roman (Çetişli, 2004, s. 99) gibi anlatmaya bağlı edebî metinlerde zaman ise kurgusal bir özellik taşır.

Anlatma esasına bağlı metinlerde zaman; olayın gerçekleştiği süre “vaka zamanı”, bu olayın yazar tarafından öğrenilip anlatılması süreci “anlatma zamanı” ve yazarın eserini oluşturmak için harcadığı süre “yazma zamanı”, kurma eylemine bağlı olarak ölçülebilen zaman dilimi ise “okuma zamanı” olarak değerlendirilir (Aktaş, 2000, s. 107). Anlatıbilimde zaman incelemesi yapılırken zamanın genel, felsefi yönü; öykü ve söylem düzeyleri arasındaki ilişki; dil bilimsel (gramatikal) ve morfolojik göstergeler (fiil zamanını gösteren ekler) ile bunların öykü ve söylem düzeyleri açısından önemi olmak üzere üç temel bakış açısı üzerinde durulur. Özellikle öykü (vaka) ve söylem zamanı ön plana çıkar. “Anlatı zamanı” ve “saat zamanı” (dış, nesnel) da birbirinden farklılık gösterir. Saat zamanı denildiğinde olayın ne kadar sürede gerçekleştiği, dakikalar, saniyeler, saliseler vb. ögeler söz konusudur. Anlatı zamanında ise saat zamanındaki gibi kesin, belli süreler yoktur (Dervişcemaloğlu, 2016, s. 159-161). Saat zamanı olarak bir dakikada gerçekleşen bir olay anlatı zamanında ayrıntılar eklenerek çok daha uzun bir sürede anlatılabilir. Uzun bir zaman diliminde gerçekleşen bir olay da çok kısa bir biçimde verilebilir. Nesnel zamanın içerisinde yazar, olay zamanına farklı yaklaşabilir. Klasik anlatılarda olaylar kronolojik bir yapı içerisinde verilir. Anlatımda bazen geri dönüşlerle, ileriye sıçramalarla bazen de zaman dilimlerinde yoğunlaşarak ya da eksiltme yapılarak akronolojik bir tutum sergilenir. Zaman akışının belli bir tempoya sahip olmaması yazarın zamana bakış açısını da belirler.

Klasik (yapısalcı) dönem anlatıbilime bakış teorileri doğrultusunda bir zaman incelemesi yapıldığında; *Kıyın Ötkööl* romanında olayın geçtiği gün, ay ve yıl gibi takvime bağlı zaman verilerinin sağladığı sınırlı imkânlarla, Bayalınov ve eserinin anlaşılmasının mümkün olamayacağı görülmüştür. Bu sebeple çalışmada Genette’in yapısalcı zaman kategorisi (2011, s. 21-164) esas alınmış, zaman unsuru felsefi, öznel ve psikolojik boyutları bakımından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. Kasımlı Bayalınov ve *Kıyın Ötkööl* Romanı

İnsanın varlık sebebinin üretmek olduğu bilincine erişen Kasımlı Bayalınov (1900-1980), her nefesi yazmaya adanmış bir hayat sürmüştür. Seksen yıllık ömrüne inandığı ideoloji ve değerler adına sayısız eser sığdırmıştır. Mensubu olduğu Kırgız halkının hayatına ve edebiyatına günümüzde bile ışık tutan nesrin her türünde pek çok çalışma kazandırmıştır.

1800-1917 yılları arasında dağılıncaya kadar Hokand Hanlığı, sonrasında Rusya İmparatorluğu egemenliğinde kalmış olan Kırgızlar, 1916 yılında Millî Kurtuluş ayaklanmasına girişmiş, 1917'den sonra da Sovyet Rusya hâkimiyetine girmiştir (Alımbayev, 2019, s. 117). 1936 yılından itibaren Kırgız Sosyalist Cumhuriyeti ismi ile varlığını sürdüren Kırgız halkı, Sovyet Rusya öncesinde kendi dillerinde bazı metinler yazmış olsalar da gazete, dergi, kitap gibi matbu eserler oluşturamamış, resmî evrak tanzim edememiş, eğitim verememiştir (Koç, 2009, s. 33). Sovyet Rusya egemenlik dönemi ile hızlanan Kırgız dili yazın hayatının gelişme gösterdiği (Cigitov, 2006, s. 8) ve Sovyet rejiminin hâkimiyet kurma yıllarında (1920-1930) yazarlığa başlayan Bayalınov, verdiği eserlerin sayısı ve niteliği ile Sovyet dönemindeki Kırgız edebiyatının varoluş sürecine olumlu katkılar sunmuştur. Onun *Acar povesti* (uzun hikâye), çağdaş Kırgız edebiyatının ilk ve en başarılı nesir örneği olarak kabul edilmiştir (Sıdıkbekov, 1960, s. 307). Hikâye ve roman dışında pek çok türde (masal, şiir, makale, tenkit, deneme) eser vermiş; Tatar, Kazak ve Rus edebiyatlarından çeviriler yapmıştır (Artıkbayev, 2015, s. 375).

Bayalınov, sosyalist ideoloji ile hayat bulan Sovyet devrinin bir yazarıdır. Sovyet ideolojisinin hegemonyasında olan çağdaş Kırgız edebiyatının oluşumuna ve gelişimine tüm varlığı ile emek veren, inşa edici yazarların başında gelmektedir. Çağdaşları tarafından “Kırgız edebiyatının aksakalı” olarak görülen Bayalınov’un (Smanova, 2002, s. 7) yazarlık hayatı, son anına kadar Sovyet rejimine bağlılık içerisinde çağdaş Kırgız edebiyatına eser kazandırma üretkenliği ile devam etmiştir. İnandığı ve benimsediği ilkelerden hiçbir şekilde taviz vermeden kendi halkının edebiyatına katkı ile geçen, dolu ve üretken bir hayatı olmuştur. Yazarın eserleri, Kırgızistan’da eğitim-öğretim kurumlarında okutulmakta olup hâlen basılmaya ve ilgi ile takip edilmeye devam edilmektedir (Artıkbayev, 2015, s. 355).

Bayalınov’un 1979 yılında yazdığı *Kıyın Ötkööl* (Zor Zamanlar) romanı ise 1916 yılında Kırgızların Rus Çarlığı’na karşı gerçekleştirdikleri isyanı, akabinde Ürkün olarak adlandırdıkları süreci, Rus Çarlığı’nın yıkılışını ve Sovyetler Birliği’nin ilk kuruluş yıllarını anlatır. Eser, sosyalist ideoloji ile kuruluşunu içeren tarihî süreçteki sosyo-psikolojik olayları içermektedir. Bu olaylar, Kırgızistan’da Rus Çarlığı yönetimine isyan ile başlamıştır. Ruslar tarafından isyan bastırılmış, adı Ürkün olan kaçısa dönüşmüştür. Ürkün, Çin Turfan bölgesine sürgünün öncesi, sırası ve sonrası yaşananlar ile belirmiş ve esere yansımıştır. İhtilalin ardından kısa süre sonra yıkılan Rus Çarlığı yönetimi sonrası farklı bir ideoloji ile şekillenmeye başlayan Sovyetler tarafından kaçan Kırgızlar affedilmiş ve topraklarına geri dönüşlerine izin verilmiştir. Özetle bu şekilde tanımlanabilecek sürenin siyasi, sosyal ve kültürel hayatı okuyucuya sunulmuştur. Aslında bir isyan ile başlayan Çin’in Turfan bölgesine gidiş, orada yaşanan sıkıntılar ve afla geri dönüş süreci bir boyutu ile Bayalınov’un hayatını oluşturmuştur. Yazar, her olayı, bizzat yaşamasının yanında Çarlık rejimine ve Bolşevizm ile yıkılışına tanık olmuştur. Ayrıca hayatına yönelik kazanımlarının tamamı ve ideoloji ile olan bütünleşmesi bu eserde yer bulmuştur. Bunların yanısıra Kırgızlar gibi kendisine de büyük travma yaşatmış olan Ürkün, mensubu olduğu millet (Kırgız) ile ideolojisini benimsediği Ruslar arasında yaşanmıştır. Eserini, olayın iki tarafını (Kırgız ve Rus) da sorumluluk altına sokmadan kurgulayışı ve anlatışı, yılların getirdiği birikim ve tecrübenin bir göstergesidir. Bu eserde komünist ideolojinin şekillenışı, Kırgızların Ürkün olayı esnasında

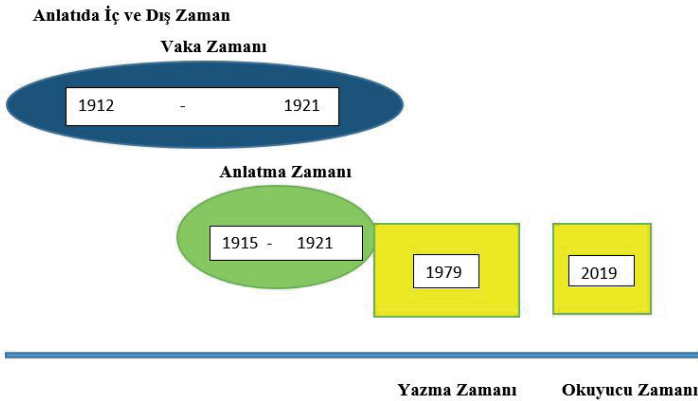
yaşadıkları ve Bayalınov'un hayatının önemli bir kısmını oluşturan sürecin yer alması, yazarın diğer eserlerinden daha ayrıcalıklı olması sonucunu da doğurmuştur.

2. Kıyın Ötkööl Romanında Zaman Unsuru

Kıyın Ötkööl romanı, vaka zamanından yaklaşık 70 yıl sonra kaleme alınır. Vaka zamanı üzerinden uzun süre geçmesine rağmen Bayalınov'un desteklediği sosyalist komünist rejim ile kendi milleti Kırgızlar arasında kalmışlığı, romanın zaman unsurunda da oldukça geniş etkiye sahiptir. Bayalınov, eserinde anlaşılmayan iki tarafı uzlaştırmak için araya girildiğinde iki yanı da hoşnut edemeyerek güç duruma düşmek olan "arada kalmışlık" hâlini (Uçan, 2017, s. 373-374) sürekli yaşamıştır. Bu durum, zamansal olarak geriye doğru yaptığı dönüşlerin de ana sebebinin oluşturmuştur. Kullandığı zaman dilimlerinde çok titiz davranan Bayalınov hem Rus hem de Kırgız halkını ve yöneticilerini olumsuzluğa sevk etmeme konusunda son derece hassas davranmıştır. Çünkü eserde taraflardan birini isyan edilen ve iktidar sahibi olan Rus, diğerini ise isyan eden kendi halkı Kırgızlar oluşturmuştur. Bu yüzden zaman unsurunu, birbirleri haklarında olumsuz düşünmeye götürmeme fikri ile şekillendirmiştir.

Kıyın Ötkööl'ün kısmen otobiyografik bir özellik göstermesi sebebiyle romanda gerçek hayattan alınan olayların yaratacağı olumsuz etkiler düşünülerek bazı zaman dilimlerinin atlandığı, özetlendiği ya da eksiltildiği görülür. Romanda bu tarz bir zaman kullanımı ile hem Kırgızlar hem de Ruslar adına herhangi bir olumsuz imaj oluşturulmaktan kaçınıldığı açıkça görülebilmektedir.

Yazar romanı, 1915 yaz mevsimiyle başlatır, 1921 yılı bahar mevsiminin sonu ile bitirir. Geri dönüş tekniği ile anlatı hacmi genişletilen vaka zamanı, yaklaşık yedi yıllık bir süreyi kapsar. Anlatma zamanı, Ürkün olayı ile Sovyetler Birliği'nin kuruluş yıllarını içerecek şekilde 1915-1921 yıllarını esas alır. Eserin yazılma zamanı, 1979'dur (Artıkbayev, 2015, s. 365). Okunma zamanı ise 2019 yılıdır.

Çizelge 1: Kıyın Ötkööl romanında iç ve dış zaman

2.1. Metin Dışı Zaman

2.1.1. Yazarın zamanı (yazma zamanı)

Tüm yazarlar çağlarının ürünleridir. Onları, içinde buldukları zamanın kaçınılmaz ruhu şekillendirir. Oluşturulan her eser ise ister kendi döneminin meselelerini ele alsın, isterse bu meselelerden uzak kalsın, açıkça veya ima yoluyla yazıldığı zamanın sosyal olaylarının bir yorumudur (Stevick, 2004, s. 220-221). Bu sebeple yazıya geçirme zamanı, yazarın bağlı olduğu dönemle doğrudan ilişkilidir. Yazarın benimsediği ya da reddettiği herhangi bir durum ya da olay devrin modasına ve yöntemlerine bağlı olarak ifade edilir (Bourneur ve Quellet, 1989, s. 133-134). Bu bağlamda Bayalınov'un 1979 yılında yazdığı *Kıyın Ötkööl* romanı (Artıkbayev, 2015, s. 365) dönemin sosyal ve siyasi şartlarının oluşturduğu edebî yapılanma ve prensipler doğrultusunda yazılır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Bolşevik Devrimi sonrasında sosyalizmi inşa süreciyle, ekonomik ve sosyal alanda önemli başarılarla imza atan, II. Dünya Savaşı'nda, Almanya'nın saldırısı ve işgalini püskürterek, savaş sonrası yıkılıp tahrip olan ülkesinin yeniden toparlanmasını sağlamış bir devlettir. 1950'li yıllar itibarıyla dünyanın ikinci büyük ekonomisi durumuna yükselmiştir. SSCB, 1960'lı ve 1970'li yıllarda da sosyo-ekonomik açıdan ilerlemeyi sürdürmüştür. Bu süreçte Kırgızistan da SSCB'deki değişimin bir parçası olmuştur. Kırgız kültüründe de önemli gelişmeler yaşanmıştır (Asanalıyev, 1981, s. 57). Sovyet toplumunun sosyo-ekonomik ve kültürel yönlerden yeni bir döneme girmesiyle birlikte bu süreci yansıtan yeni eserlerin sayısında da önemli artışlar gözlenmiştir. Parti ve ülke yönetimini Stalin'den sonraki dönemde devralan yenilikçi Kruşçev ve Brejnev partinin ve sosyalist ekonominin dinamik güçlerini tahrip ederek sosyalist ideolojinin ilkelerinden ayrılış sürecini başlatmıştır. 1980 ve sonrasında ise SSCB, dünyanın gerisinde kalmaya başlamıştır. Sistem ve rejim üzerinde yeni değişiklikler yapma ihtiyacı hissedilmiştir. Yeniden yapılanma hareketleri başlamış ve demokratikleşme çabaları görülmüştür. Ancak merkezi yönetimi sağlamlaştırma süreci, yeni palazlanan burjuvazinin pazar hâkimiyeti sağlamasına, mafyacı emperyalizmin güçlenmesine ve başlangıçta idealize edilen sosyal eşitliğe dayalı yapının çöküşüne yol açmıştır (İbraimov, 2012, s. 14).

1980 yılında vefat eden yazar, bu süreçleri en yoğun deneyimlerle yaşamıştır. Vefat etme dönemi, SSCB'nin ve onun idealize ettiği, bağlı bulunduğu ideolojinin dağılma sürecidir. *Kıyın Ötkööl*'ü yazdığı dönem tüm bu edinimlerin kazanıldığı ve kısa süre sonrasında da SSCB'nin dağılma zamanlarının yaşanacağı yıllardır.

2.1.2. Okuyucunun zamanı (Okuyucunun zamansal tecrübesi)

Bir edebî eserin anlamlandırılmasında eseri meydana getiren yazar kadar okuyucunun da rolü vardır. Zamanla birlikte değişen ve yeniden oluşan nesiller aynı esere farklı anlamlar yükleyebilirler. Esere yüklenen yeni anlamlar ise okuyucunun zamanı ve zamansal tecrübesiyle ilişkilidir. Yazma zamanı ile okuma zamanı arasındaki sürenin uzun ya da kısa olması romanın

anlamsal bütünlüğünü etkiler (Narlı, 2002, s. 98). Okurun içinde bulunduğu zaman algısı ile anlatıdaki zaman algısı birbiriyle etkileşim hâlinindedir. Bu iki zaman algısını bağdaştırma çabası, metnin oluşturduğu etkinin dikkate değer bir kısmını oluşturur (Neumann ve Nünig'den akt. Dervişcemaloğlu, 2016, s. 167).

Romanın okunuş tarihi ile romandaki olayların arasındaki tarih arasındaki farkın artması okuyucuya metni anlamlandırma noktasında zorlaştırıcı bir tesirde bulunur (Steivick, 2004, s. 218). Metnin yorumlanması safhasında okuma zamanını birçok faktör etkileyebilir. Bunlardan bazıları,

1. Okuyucunun eserdeki olayların geçtiği zamanı yaşamamış ve bilmiyor olması,
2. Anlatı zamanındaki olayların -özellikle tarihi olayların- yaşanmış ve bitmiş olması,
3. Okuyucunun, yazarın yaşamı ile eserin yazıldığı ve eserdeki olayların geçtiği döneme dair yaptığı okumalar, dinlemeler ve seyirler yapıp yapmamış olması,
4. Okuyucunun mesleği, yaşı vb. şeklinde sıralanabilir.

Romanın çalışma kapsamında yapılan ilk okuma zamanı ise 2019 yılıdır. Okuyucu zamanı ile romandaki olayların geçtiği zaman (1915-1921) arasında ise yaklaşık yüz yıllık bir süre vardır. Bu süre zarfında isyanla başlayan sürgün, göç ve iç savaşın bitmiş olması, Çarlık rejiminin ardılı olarak sosyalist komünist ideoloji ile ün kazanmış komünizm ve SSCB'nin 1980'lere geldiğinde dağılmış olması gibi sebepler okuyucudaki zaman algısını kuşkusuz etkileyecektir. Okuyucunun verilen mesajı kavrayarak romanın kodlarını çözebilmesi için anlatının iç ve dış zamanına ait tüm verileri analiz edebilecek bilgi seviyesinde olması ve eserin tüm içeriğini dikkatle değerlendirmesi gerekecektir.

2.2. Metin İçi Zaman

2.2.1. Öykü zamanı (vaka zamanı)

Romanda yaşanan olayların geçtiği zamansal süreç (Çetin, 2012, s. 131) şeklinde tanımlanan vaka zamanı, dış zaman içerisinde oturtularak yazarın atlama yapmadan verdiği bölümleri kapsar. *Kıyın Ötkööl* romanının vaka zamanı 1915-1921 yıllarıyla sınırlanan dilimi kapsamaktadır. Bu süre, geri dönüşlerle birlikte toplam on yıldır. Metin içerisinde yer alan ve bu tarihlerde geçen olaylar, günü gününe anlatılmaz. Romanda yer almayan, arada atlanan tarihler azımsanmayacak oranda yer tutar. Belli bir zaman dilimini esas alarak ilerleyen kurgu, vaka zamanı merkezlidir. Romanda toplam yedi yıllık süreyi kapsayan olay zamanı bazen belirli ifadelerle açıkça bazen de an ve genel ifadelerle yarı belirli ya da göndermeler yoluyla okuyucuya sunulur. Toplam üç ana bölümden oluşan romanın bu bağlamda ilk bölümünün bir zaman ifadesiyle başladığı görülür: "Yaz günlerinden biri" (Bayalınov, 1980, s. 34).

2.2.2. Anlatımdaki zaman (söylem zamanı, anlatma zamanı)

Romanda anlatım zamanı, Genette'in düzen ve süre kategorilerine göre şu şekilde incelenmiştir (2011, s. 21-64):

Düzen

Kronolojik bir anlatının düzeni, yaşananların olağan zamansal dizilişi ile paralellik gösterir. Anakronik bir anlatıda ise doğal kronolojiden sapmalar gerçekleşir. Kronolojiden sapmaların ilki geriye dönüştür (Dervişcemaloğlu, 2016, s. 114). Zamanda geriye dönüş şahısların ya da yazarın romandaki olayla ilgisinden kaynaklanır. Metindeki şahıslara ait verilen bilgilerle ilgili geri dönüşler, olaydan ziyade kahramanlarla ilgilidir. Bu dönüşler kahramanın daha iyi algılanıp tanınmasına yardımcı olur (Aktaş, 2000, s. 122). Romanda geriye dönüşlerle şahısların geçmişleri hakkındaki bilgilere ulaşabilmesi amaçlanarak zamanın genişletilmesi yoluna gidilir. Bu bağlamda romanın başkişisi anlatıcı/kahraman Bayalınov; Saadanbay, Dursun abla ve Kazı ile ilintili sıkça geri dönüşler yapmıştır. Böylelikle okuyucunun eserde yer alan olaylar ve aralarındaki geçişleri kavrayabilmesi kolaylaştırılmıştır.

Geri dönüşler anlatıcının olayla ilgili münasebetlerinden kaynaklanıyorsa bu alaka ve bağın araştırılması, eserin anlaşılması noktasında önemli bir husustur. *Kıyın Ötkööl* romanında anlatıcı/kahraman Bayalınov, Dursun Abla ile sohbet ederek Ürkün yıllarında yaşanan olayları gözler önüne serer. Sohbet sırasında Sovyet devrinden önce Rus Çarlığı hâkimiyetinde yaşanan Ürkün sürecinde kızların küçük yaşta satılmaları Dursun Abla'nın ağzından şu cümlelerle ifade edilir:

“Analı yetim, şımarık yetimdir. Babalı yetim ise arsız yetimdir” diyerek Dursun abla sözüne başladı. Babam ölüp anam kalsaydı o zaman ben şımarık bir yetim olmaz mıydım? Annem ölünce arsız bir yetim oldum. Annemin henüz toprağı soğumadan babam gencecik bir kızla evlendi. O genç gelin, merhametsizin tekiydi. Genç olmasına rağmen o, ayağıma vurup beni çalıştırdı. Bana işkence ederci. Yaptıklarına dayanamayıp ağlardım çoğu zaman.

Tüm bu yaşadıklarım karşılık babam bana destek olmadı. O, bana acımak şöyle dursun, tam tersine beni yaşlı bir adamla evlendirdi. O zaman on dört yaşındaydım. Eşim olacak insanın yaşı kırkı çoktan aşmıştı. Ne yapabiliirdim? Benim gücüm yoktu... Hiç bir şey de yapamazdım, tamamıyla çaresizdim. Ben de onun eşi olarak kaldım (Bayalınov, 1980, s. 233).

Eserde sık sık anlatı zamanından geriye dönüşler yapan yazar, geçmişle yaşanan an arasında anlamsal bağlantılar kurar. Kahraman/anlatıcı Bayalınov, her insan gibi kendi dünyasında sıkıntılı bir geçmişi anımsamak ya da anımsatmak istemez. Ancak roman boyunca sürekli geçmişe ilişkin olumsuzlukları dile getirir. Bu şekilde davranmak suretiyle sosyalist realizm ilkelerine uyarak geleceğin bir anlamda yazma zamanının daha olumlu görülmesini sağlar. Çünkü sosyalist realizmin temelinde geçmişi yerme yoluyla Sovyet dönemini övme amaçlanır (Adıgüzel, 2004, s. 115). Bu noktada geçmişin sıkıntılı hayatımı hatırd tutmak ya da tutulmasını

sağlamak; geleceği olumlu, ümitli ve iyi gösterebilmenin yollarından birisi kabul edilebilir. Yazarın geçmişle yaşanan an arasında kurmaya çalıştığı anlamsal bağı, şimdiye ya da geleceğe ilişkin zamanın daha güzel olacağı ile ilişkilendirmek mümkündür. Anlatıcı bu yol üzerinde çekilen sıkıntılı süreç ile Bolşeviklerin kurduğu yeni rejimin getirdiği güzel günler arasında oluşturduğu anlamsal bağı, açık bir şekilde okuyucuya şu şekilde aktarır:

İşte bu yoldan ben iki üç defa geçmiştim. Bu yolda çektiğim sıkıntıları nasıl unuturum. İki elim ardıma bağlanarak Koçkar'a getirildiğimi ve gece yarısında kaçtığımı nasıl unuturum. Şimdi nasıl? Öyle değil. Beni okşayan bir asker var, Bolşevik var. Bu sefer huzurluyum. Bu benim için bir nimettir.

Ben o zamanlar Bolşeviklerin kim olduğunu bilmezdim. Meğer şimdi beni götüren askerler Bolşevikler imiş. Eskiden bu yurttaki askerler ise 1916 yılındaki isyanı bastırmak için Saratov'dan gönderilen askerlerin bir kısmıymış. Verniy'deki geçici hükümet, savaştan dönen Bolşevikler, propaganda ve kitaplarıyla Prejavalski'ye doğru geçmesin diye eski istasyonun oradan yol vermiş. Yani, yakınımızdaki bu insanlar Bolşeviklermiş. Şarafuddinov'un "Az zaman kaldı, ben gidiyorum. Senin gibi fakirlere yakında güzel günler gelecek." diye konuşmasının sebebi de buymuş, şimdi anladım (Bayalınov, 1980, s. 201-202).

Alıntılanan paragraflarda olduğu gibi Bayalınov'un geçmiş ile şimdi arasında kurduğu anlamsal bağlar, okuyucuya karşılaştırma imkânı sunarken, romanın da anlaşılabilirliğini ve algısal bütünlüğünü sağlar.

Süre

Mola (duraklama)

Mola, söylem devam ederken öykü zamanının bilinçli duraklatılma durumudur. Betimlemeler ve yorumlamaların yapıldığı bu durumda öykü zamanının duraklatıldığı açık bir şekilde görülür (Dervişcemaloğlu, 2016, s. 165). Bayalınov, pazar yerini tasvir ederken romanın söylem anını aşağıdaki şekilde durdurur:

İşte pazar diye buna denir. İnsan çok, etraf kalabalık. Açlıktan yürüyemeyecek hâldeki Kırgızlar, dilencilik yapanların sayısı çok. Açlıktan yüzleri çöken Kırgızlar; deriden yapılmış ev malzemelerini, kilimlerini ve yorganlarını yollara sermişler. Çaresiz bir biçimde yol kenarında duruyorlar. Burada Uygurlar ve Çinliler kolay kolay bir şey satın almazlar. Diğerleri zaten hep Kırgızlar. Kırgızların satın alacak parası da yok. Sadece yorganlarını, yastıklarını değil karnından çıkan gencecik oğullarını ve kızlarını satıyorlar! Ahh, dünya sen ne yaptın! O zaman başımıza gelen sıkıntılar, o günleri yaşayan hiçbir insanın aklından çıkmaz!

Pilav satanlar da var pazarda. Pilavı, havuçsuz, sıvı yağsız, kuyruk yağından süzölmüş yağ ile ve pirinçle yapıyorlar. Mısır satanların sayısı da az değil.

Sadece suyla pişirilen pilavı kim yesin ki? Kimse bakmıyor zaten. Kaçıp gelen

Kırgızlar hiç yemek seçmiyor. Her şeyi yiyorlar. Aç olan mideyi doldurmak lazım (Bayalınov, 1980, s. 67).

Öykü ve söylem zamanı arasındaki ilişki, yazarın seçiciliğinin bir göstergesidir. Romanda bazı kısımların ön plana çıkartılması, yazarın amacını yansıtmada önemli ipuçları verir (Neumann ve Nünig'den akt. Cemaldervişoğlu 2016, s. 162). Tasvir molasında Bayalınov'un özellikle pazar yerindeki insanların çaresizliğini yansıtmada özel bir tercihtir. Burada yaşanmış olanların tümü yeni rejime zemin hazırlayıcı olan eski yönetimin olumsuzluklarıdır. Çünkü sosyalist realizme hizmet etmeyen hiçbir şey, eserde yer almamalıdır. Edebiyatın görevi ise halka ve devlete destek vermektir (İbraimov, 2012, s. 232). Bu anlayışla hareket eden Bayalınov, Sovyet sistemine katkı sağlamak suretiyle ideal görevini üstlenir, duraklama zaman dilimlerini de bu amaçla oluşturur. Koçkor bölgesinde mola verdiklerinde, Ürkün'den sonra yaşanan tahribatı şu cümlelerle dile getirir:

Yol boyunca bir kez mola verip Koçkor bölgesine geldik. Bu köyü Ürkün olayından önce de görmüştüm. Burası dört köyün ticaret yaptığı küçük bir şehirdi. Evleri son derece basit ve üstü kamışla örtülü küçücük güzel evlerle ve dükkânlarla doluydu (Bayalınov, 1980, s. 85). Fakat şimdi hiçbir şey önceki gibi değil, ortalıkta hiçbir şey yok. Evleri yakmışlar. Dükkânlar harap olmuş. Ateşe verilen evlerden geriye yıkık duvarlar, yanık ağaçlar kalmış. Pazar ise eskisi gibi kalabalık değil. Tek tük insan var. Kaçıp gelen insanların çoğunun hayvanı yok. Sağlık ve sıhhati iyi olanlar, bu bölgenin zengin insanların hizmetkârı olarak yaşamaya çalışıyor. İş bulamayanlar ise her evin kapısında dilencilik yapıyorlar (Bayalınov, 1980, s. 86).

Eksilti

Eksilti, belli bir kısmı atlanan zaman dilimini ifade eder. Açık zaman ifadeleri kullanılarak eksilti yapılabileceği gibi net ifade kullanılmadan da kapalı eksilti yapılabilir.

Romanda kapalı ve açık olmak üzere her iki türde de eksilti yapılmıştır. Bu tür eksilti örneklerinden biri, Bayalınov ve ailesinin Ürkün isyanı çıkınca Kırgızistan'ın Semiz Bel bölgesinden Çin'in Üç Turfan bölgesine göçleri esnasında atlanan zaman kesitidir. Bu göç zamanı, romanda kapalı eksilti yapılarak şu cümlelerle ifade edilir:

“Çok geçmeden hadiselerden etkilenerek Tabıldılar Tekes'e, biz ise Üç-Turpan'a kaçtık.” (Bayalınov, 1980, s. 60). (6. Bölümün sonu)

“Üç-Turfan şehrinin batı tarafındaki Kara-Bak köyüne yerleştik.” (Bayalınov, 1980, s. 60)” (7. Bölümün başı).

Romandan alıntılanan cümlelerde kahraman/anlatıcı, Turfan'a gidiş yolu boyunca yaşananlardan hiç bahsetmeden hemen Üç Turfan'a yerleştiklerini söyler. Romanın ilerleyen kısımlarında bu yolculuk sırasında hayvanlarının öldüğünü ve yengesinin üşütüp hasta olduğunu geri dönüşle yine eksilterek aşağıdaki cümlelerle anlatır:

"Yüksek dağlardan geçerken aşırı derecede soğuk almış ve hastalığı Turpan'a geldiğinde şiddetlendi" (Bayalınov, 1980, s. 60).

"Hayvanlarımız gelirken dağ eteklerinde öldü" (Bayalınov, 1980, s. 60).

Yolculuğun, bu iki şehir (Semiz Bel ve Üç Turpan) arasındaki mesafesi düşünüldüğünde bir aylık süreyi kapsadığı tahmin edilmektedir (Google Haritalar, 2022). Bu süre içerisinde yaşanan herhangi bir durum ya da olay yukarıda verilen eksilteli kısımlar haricinde metne dâhil edilmemiştir. Yazarın göç yolunda yaşananlarla ilgili kapalı eksilti yapması son derece olağandır. Yapılan eksiltinin iki sebepten kaynaklandığını söylemek mümkündür. Birincisi, sosyalist realizm ilkesiyle hareket eden yazarın düşüncesine göre bu göç yolunda Sovyet rejimi adına herhangi bir olumlu bir gelişme yaşanmamıştır. Böyle bir durumda bu sürecin ayrıntıları yansıtılmak istenmez. Aynı zamanda yaşanan olumsuzluklardan bahsedilmemesi hem acıları, sıkıntıları hafifletir hem de zor durumlara katlanabilirliği artırır.

Tarafsız düşünüldüğünde bir isyan ve sürgün sürecinde olumsuzlukların yaşanmamış olması mümkün değildir. Üstelik isyan edenler, Bayalınov'un içinde bulunduğu, kendi milleti Kırgızlar; isyan edilen yönetim ise Ruslardır. Yazarın eserinin tamamında bu şekilde hareket etmesi, Bayalınov'un arada kalmışlık fikri ile de ilişkilidir. Zamansal olarak atlanan ya da net olarak ifade edilmeyen eksilteli yerler, Bayalınov'un bilinçli şekilde yaptığı özel tercihinin bir diğer ifadeyle arada kalmışlığının sonucudur. Bilinçli olarak, Sovyet yazın ilkeselliği adına yaşanması istenmeyen ancak yaşanmış olan olumsuz olayların geçtiği zaman dilimleri eksilteli olarak verilir. Yazar, anlatılmasında bir mahsur görmediği olayları açık bir şekilde ifade ederken okuyucuya bahsetmek istemediği olayların ya da durumların yer aldığı zamanı atlamayı uygun bulur.

Bayalınov'un zaman unsurunda yaptığı eksiltmelerin ikinci sebebi ise romanı yazdığı zamanda, geçmişe dair hatırlamalarla ilgilidir. Çünkü gerçekleri yeniden şekillendiren şey, öznel hafıza ve hatırlama edimidir. Uzun yıllar önce yaşanmış sürgüne ait bir aylık yolculuğa dair anıların eksiksiz ve net bir şekilde hatırlanması mümkün değildir (Morris, 2002, s. 251-253). Yolculuk günlerine dair beyindeki nöronların, diğer bellek ağlarına katılmaya zorlanması da anıları bulanık hâle getirir. Aradan uzun yıllar geçmiş ve Bayalınov'un birçok yeni anısı oluşmuştur. Çünkü anıları unutturan zaman değil oluşan diğer anılardır. Nöral ağın içindeki bilgiler, şimdiki zaman (hatırlandığı an), o zamana karşılık gelen anıyı başka bir görünüme kavuşturur (Eagleman, 2016, s. 28-32). Bir başka ifade ile şimdiki zaman, geçmiş zamanın renklerini değiştirir. Böylelikle Bayalınov'un yazma anı, geçmişe dair anılarının da belirleyicisi olur. Artık roman hatırlanabildiği kadarıyla şekillenir. Hatta gerçekleşmesi istenen olaylar bile yaşanmış gibi romana dâhil edilmiş olabilir. Çünkü bu kadar uzun zaman sonra Bayalınov'un belleği de kazanılan birçok edinimle farklılaşmaya başlamıştır. Ancak geçen uzun yıllara, bellek değişimine rağmen yazarda tek hususun değişmediği açıkça görülür. O da Sovyet ideolojisine ve sistemine bağlılığıdır. Arada kalmışlığı net olarak hissettiren yazar, yıllar sonra *Kıyın Ötkööl*'ü kaleme aldığı hâlde Sovyet rejiminin ilk yerleşme ve kendinin yazar olarak şekillenme yıllarında sahip olduğu tavrı ve üslubu aynı ile korumuştur.

Eksilti yapılan zaman dilimlerini büyük bir titizlikle kullanan yazar, romanda Taşkent'te kış mevsimi boyunca öğretmenlik kursuna katıldığından, sınıf arkadaşlarıyla ve sonrasında geçirdiği günlerden bahseder. Yaklaşık altı aylık bu zaman diliminin sadece iki günü detaylı olarak anlatılır. Diğer günler eksiltiyle metne dâhil edilmemiştir. Eserde, bu iki günlük sürede yaşananlar şu şekilde anlatılmıştır:

Hem içerdeki hem de dışardaki düşmanlar yüzünden ziraatımız, sanayimiz kötü durumdaydı. Hayatımızın çok zorlaştığı sıralardı. Yiyecek oldukça yetersizdi. Kahvaltıda suda pişirilmiş bulamaç yiyorduk. Öğle yemeğinde ise üzerine darı serpilmiş sebze çorba ve iki yüz gram kepek ekmeği yiyorduk. Ekmeğin yarısını akşam çayla yemek için ayırıyorduk. Yoksa akşam sütsüz siyah çay dışında hiçbir şey olmuyordu. Parası olanlar pazardan ekmeğe vesaire yiyecek satın alarak yiyorlardı. Parası olmayanlar sadece akşama ayırdıkları ekmeğe çay içiyorlardı. Kardeşimle ben onlardan biriydik. Daha önce sattığımız atın parasına giysi alıp o parayı da çoktan harcamıştık.

Hafta sonuydu. Yatağımın üstünde notlarıma tekrar göz atıyordum. Kardeşim Abdıbek ise koridor ile odanın arasında oynuyordu. İkimizin aramızda komodin vardı. Akşam yemek için ayırdığı ekmeği bu komodine getirip saklamıştı. Herhâlde ileri geri koşarken karnı acıkmış olmalıydı. Bir anda kapıdan içeri girip komodini açtı ve ekmeğinin kenarından parçalar kopararak yemeye başladı. Az önce de ekmeğinden bir parça ısırıp tekrar komodine koyduğunu görmüştüm.

“Kardeşim” dedim başımı kaldırarak, “Ne yapıyorsun böyle? Ekmeğin neredeyse kalmamış. Bu kadar olmuşken hepsini ye...”

“Hayır, abi. O zaman hiç ekmeğim kalmaz. Akşam ne yiyeceğim?”

Küçük çocuğun verdiği bu cevap o zamanlarda Taşkent'te ne şartlar altında, ne zorluklarla okuduğumuzu gösteriyor (Bayalınov, 1980, s. 332-333).

Yukarıda örneklendirilen paragrafta açlığın ve yokluğun yaşandığı zaman, Sovyet devriminin, yeni rejimin yerleştirilme yıllarıdır. Rus Çarlığı döneminde var olan kıtlıklar ve sıkıntılar henüz sonlanmadığı için arzulanan huzura ve varlığa ulaşılammıştır. Romanda bunlardan detaylı şekilde bahsetmek yerine altı aylık bu zaman dilimi eksiltiyle verilmiştir.

Özet (Hızlandırma)

Özet, roman için gerekli olmasına rağmen eserlerde üzerinde fazlaca durulmak istenmeyen durumlarda kullanılan bir tekniktir (Stevick 2004: 48). Bu teknikte, olay bütün ayrıntılarıyla değil, özetlenerek, bazı kısımlar atlanarak önemli görülen veya anlatılmak istenen olaylar aktarılır (Çetin, 2012, s. 102). İdeoloji merkezli eserler vermek zorunda olan yazarlar bu tekniği, eserin hacmini daraltmaktan ziyade savundukları fikri kolaylıkla aktarmak için kullanırlar. Anlatılmak istenmeyen ya da ayrıntıları verilmek istenmeyen durumlar, olaylar özetleme tekniğiyle verilir. Bazı kısımların atlanarak verilmesi yönüyle bu tekniğin, eksilti tekniği ile benzer bir işlevi üstlendiği de görülür. Ayrıca bu teknik, romanda sosyalist realizm

ilkelerinin uygulamasında da büyük bir kolaylık sağlar. Çünkü sosyalist rejimin hedefiyle örtüşen romanın tüm unsurları ayrıntılı bir şekilde verilirken rejimin hedeflerine uygun olmayan kısımlar özetlenmek suretiyle hızlıca geçilir veya atlanır. Böylelikle Sovyet öncesi geçmiş istenen seviyede yerilir, olması istenen ve gereken Sovyet rejiminin olumlu yönleri daha ayrıntılı bir şekilde verilir. Bayalınov'un romanında sıkça uyguladığı bu teknikte, nesnel zamana paralel olaylar, vaka zamanında daraltılarak sunulur. Yapılan bu özetleme, söylem zamanının öykü zamanından daha kısa olduğu bir tür 'hızlandırma' durumudur (Genette, 2011, s. 96). Bu hızlandırma, yazarlar için istenilmeyeni yansıtmama noktasında büyük bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Özetin en çok tercih edilen şekillerinden biri olan karakterlerin geçmişini kısaltma, eserde ustalıklı kullanılmıştır. Bayalınov, etkili bir sahne oluşturarak karakterlerine ilgi uyandırdıktan sonra zamanda ileri ya da geriye giderek geçmişlerini özetler. Örneğin, Taşkent'te öğretmenlik eğitimi alırken kardeşi ile kaldığı odadaki kişilerden bahseden kahraman/anlatıcı Bayalınov, oda arkadaşı Kazak İlyas Jansüğürov'u kısaca, özet hâlinde ama net bir biçimde tanıtır. Olay örgüsü içinde Jansüğürov'un geçmiş hayatını hızlıca okuyucuya şu şekilde aktarır:

Küçük kardeşimle kaldığım odada bizden başka çocuklar da vardı. Çoğunluğu Kazak'tı. Aramızda uzun boylu, zayıf yanaklı, büyük sarı kürklü Kazak bir genç vardı. O da benimle birlikte öğretmenlik kursuna gidiyordu. Onunla tanıştık. Kapalı tarafından geliyordu, adı İlyas Jansüğürov'du. Anne ve babası çoktan ölmüş. Yetim kalan İlyas varlıklı insanlara hizmetçilik yapmış. Bir sürü zorluk yaşamış. Buna rağmen köydeki molladan iyi kötü okuma yazma öğrenebilmiş. Orenburg'da Kazakça çıkan Aykap dergisini yanında çalıştığı beyinden gizleyerek koyun otlatırken bile okumuş.

İlyas bizden önce kalkar, pencerenin önüne oturur ve mırıldanarak kâğıda bir şeyler yazardı (Bayalınov, 1980, s. 330-331).

Bayalınov'un romanın sonlarına doğru olay örgüsüne dâhil ettiği Jansüğürov'la ilgili yukarıda alıntılanan metinde bazı noktalar dikkat çekicidir. Karakterin geçmiş yaşantısına dair özetleme yapılırken onun yetim olması, zengin insanların yanında kalıp onlara hizmetçilik yapması, birçok sıkıntı yaşaması, güçlülük de olsa okuma yazma eğitimi alabilmesi ve her zaman okumak için gayret göstermesi gibi konular üzerinde durulur. Yazarın, ön plana çıkarmak istediği geçmişe ait olumsuzluklar ve bugüne ait olumluluklar açık bir şekilde ifade edilir.

Sahne (örtüşme)

Romanda sahne, vaka zamanı ile anlatma zamanının eşit olduğu durumlardır (Genette, 2011, s. 95). Sahne tekniğinin olduğu durumlarda okuyucu etkinliğin oluşunu aynı anda yaşar. Çok özenli ve sembolik bir sahne ile uzun olarak verilebilecek bir durum, hayat, imaj vb. daha kısa, kapsamlı ve anlamlı olarak sunulabilir. Yazar, romanında yer verdiği sahne tekniğini güçlü ideolojik mesajlar ile bütünleştirir. Romanda Bolşevik askerlerin gelip tüm

halkı doyurması sırasında asker ile yaşlı bir amca arasında geçen diyalogda Bayalınov, sahne tekniği ile vermek istediği mesajı şu şekilde okuyucuya sunar:

“-Nasılslın aksakal, etiniz pişti mi? dedi Soodanbek’e.-Evet, pişti efendim. -”Efendi” değilim ben. Ben sıradan sizin gibi bir insanım, dedi komutan. -Evet, aynen öylesiniz. Ben yanılıyorum asıl, dedi ihtiyar amca heyecanla” (Bayalınov, 1980, s. 202-203).

Alıntılanan bu sahnede belki de bir romanın tümü boyunca anlatılabilecek derinliğe sahip konu ya da vurgulanmak istenen durum, çok güçlü ama kısaca dört cümle ile özetlenir. Bolşeviklerle birlikte gelen yeni rejimle, geçmiş yıllardaki kıtlıkların ve yoklukların ortadan kalkması ile uzun yıllar boyu arzulanan, ancak hayali kurulabilen eşitlik temı vurgulanır. “Etin pişmesi” ifadesi ile geçmişte ete ulaşmanın ne kadar zor olduğuna, yiyecek bulabilmek için çekilen sıkıntıların geride kaldığına işaret edilir. Komutanın, “ben de sizin gibi insanım” demesi, Rus Çarlığı döneminin yok ettiği eşitlik kavramının zihinde yeniden yeşermesine neden olur. Çünkü bu vakte kadar insani yaşama, eşitliğe dair bir eylem ancak rüyalarda sahne alabilirdi. Gerçek hayatta bunların yaşanması söz konusu bile değildir. Burada sembolik anlatımlarla geçmişteki yokluğun, kıtlığın bittiği, sınıfsal ayrımın yerine eşitliğin geldiği kısa, açık ve net bir mesajla okuyucuya sunulur.

Zaman, insanın gerçek hayatında olduğu gibi eserlerde de insan psikolojisi üzerinde oldukça etkilidir. Eserlerde mekân, zamanının akışına paralel olarak kahramanlarla bütünleşerek (Bourneur, 1989, s. 91) gibi zaman da karakterin iç dünyasına etki eder. Şahısların ruhsal durumlarına göre zamanı algılaması psikolojik zaman durumudur (Narlı, 2002, s. 93). Olay esnasında verilen zaman karakterin iç dünyasının huzurla dolup genişlemesine sebep olabileceği gibi iç huzurunu alıp dünyasının daralmasına da sebep olabilmektedir. Bu bağlamda yazarın eserinde genel olarak olay kişilerinin iç dünyasını daraltan algısal zaman dilimlerini kullandığını ifade etmek mümkündür. Rus Çarlığı döneminde yaşananlar için kullanılan zaman dilimlerinde zamanın algısal manada daraltıldığı, aşağıda romandan alıntılanan paragrafta başkışı Bayalınov’un ölümle yüzleşme anında da görülür:

Ocak ayının sonuydu. Hava soğuktu. İrsali’den kurtuldum ama benden kurtulamazsın diye rüzgâr yüzüme çarpıyor. Rüzgâra karşı dayanamıyorum. Arkamı dönerek yürüyorum olmuyor. Pantolonum oldukça ıslanmış. Kurutamam, çünkü hava soğuk. Gidecek ve elbiselerimi kurutacak bir yer yok. Ben burada öleceğim, çok çaresizim. O sırada en tatlı çocukluk zamanımdan tut gençlik yıllarım, bir ihtiyar insana hayvan gibi satılan zavallı Sakıp-Cemal’in orada geçirdiğimiz oldukça çok zor günlerimiz, sonra Koçkor bölgesine geldiğim, çok şefkatli ve bana acıyan Züleyha ve hepsi birer film şeridi gibi gözümün önünden geçiyor. Bundan sonra bana ne olacağı belli değil. Her yer sis, yollar dar ve sanki ölüme sürükleniyormuşum gibi oluyorum (Bayalınov, 1980, s. 122-123).

Ölüm; geçmişin, şimdinin ve geleceğin hepsini içine alan bir kaygıdır. Hep bu anı bekleriz ancak yaşam bir taraftan da devam eder. Geçici oluşumuzun farkındalığı, zamanı kullanma

biçimimizi etkiler. Her şeyi zamansallaştıran insan için ölüm ile yüzleşmemek adına vakit, kamusallaştırılarak düzleştirilir ve üstü örtülür (Heidegger, 2008, s. 439-440). Birey üzerinde en olumsuz, daraltan, huzursuzluğu zirveye taşıyan anların, yıkıcı ölümle karşılaştığı veya beklendiği anlar olduğu bilinen bir gerçektir. Ölümün geleceği kesindir ancak şimdisi belirsizdir. Ölüm zamanı bir nevi kişinin dünyasının yıkım hâlidir. Birdenbire ölümle karşı karşıya kalan Bayalınov için de şimdiki zaman, geleceğin kaygısıyla daralır:

Hey gidi dünya konuşsana!” diye kendi kendime dertleniyorum. Böyle bir hâle düşeceğimi hiç düşünmemiştim. Bana bak! Ben burada ölüyorum. Akrabalarım, kardeşlerim iki kocaman dağın arasında beni sabırsızla bekliyorlar. Onlar da mı ölecekler? Ne yapayım? Nereye gidip nasıl kendimi kurtaracağım? Çaresizim, azap çekmek için mi yaratıldım? (Bayalınov, 1980, s. 123).

Kıyın Ötkööl romanında zaman, geçmişte yaşanan olumsuzlukların şimdiki zamana olumlu şekilde taşınmasını sağlayan bir unsurdur:

İşte, bu yolda, ben iki-üç defa geçmiştim. Bu yolda çektiğim sıkıntıları nasıl unuturum. İki elim ardıma bağlanarak Koçkor’a getirildiğimi ve gece yarısında kaçtığımı nasıl unuturum. Şimdi nasıl? Öyle değil. Beni okşayan bir asker, Bolşevik var. Bu kez huzurluyum. Benim için bu bir nimettir. (Bayalınov, 1980, s. 196).

‘Verniy’da Sovyet Hükûmeti kuruldu.’ haberi duyulduğunda kışladaki askerler ‘ tek dileğimiz buydu. Şimdi artık bize özgürlük ve hürriyet geldi. Bundan sonra evimize gideriz’ diye Rusya’ya gitmişlerdi. Tokmok’a geldiğinde onları kızıl askerler silahlarını alıp, onları ondan sonra göndermişler (Bayalınov, 1980, s. 201).

Alıntılarda görüleceği üzere “Bolşevik var” söylemiyle şimdiki zamana yapılan anlamsal gönderme ile Sovyet sosyalist komünist dönemden önce yaşanan sıkıntılı günler son bulur. Zamanın iyiye, güzel olana doğru akmasıyla geçmişteki olumsuzluklar şimdiki zamana “huzur” ve “nimet” olarak taşınır. Geçmiş, “iki elin art arda bağlanması” iken şimdi, “özgürlük” ve “hürriyet” tir. Bu şekilde zamana anlamsal vurgular yapılması, romanın siyasi, sosyal ve kültürel hayattan kesitler sunduğu izlenimini açıkça gözler önüne serer.

Varlığı varlık yapan, onunla her zaman iç içe olan, onu aydınlatarak gizemi ortadan kaldıran zaman, eserde kişilerle bütünleşir (Çüçen, 2003, s. 109). Zaman bu bağlamda roman karakterlerinin şekillenmesinde temel unsurdur. Kahramanların ruhsal değişimleri de zamanla paralellik gösterir. Zaman ilerledikçe karakterler şimdiki zamanı daha iyi anlamlandırabilirler. Bayalınov, Bolşeviklerle tanıştıktan sonra birçok şeyi daha iyi anlamlandırabildiğini şu şekilde dile getirir:

Ben o zaman Bolşeviklerin kim olduğunu bilmezdim. Meğer şimdi beni götüren askerler Bolşevikmiş. Eskiden işte bu yurttaki askerler ise 1916 yılındaki isyanı bastırmak için Saratov’dan gönderilen askerlerin bir kısmı imiş. Verniy’daki geçici hükûmet, savaştan dönen Bolşevikler, propaganda ve kitaplarıyla Prejavaliski’ye doğru geçmesin diye eski istasyonun ordan yol vermiş. Yani, yakınımızdaki bu

insanlar Bolşevik'lermiş. Şarafuddinov'un "Az zaman kaldı, ben gidiyorum. Senin gibi fakirlere yakında güzel günler gelecek." diye konuşmasının da sebebi buymuş, şimdi anladım (Bayalinov, 1980, s. 201-202).

Vaka zamanı, zaman kipleriyle belirlenebildiği gibi zamana anlam yoluyla vurgular da yapılabilir (Chatman, 2008, s. 73). Eserde Ürkün İsyanı, Devrim, İç Karışıklık ve Sovyet Hükûmeti'nin ilk yılları "Rus Padişahı, Bolşevikler, Geçici Hükûmet, Sovyet Hükûmeti o, Ak Ruslar ve Kara Ruslar" gibi söylem ve ifadelerle anlamsal vurgulamalar yapılır:

"Türkistan halkının 1916 yılındaki katliamı ve toprakları acımasızca işgal etme olayı yaşandı." (Bayalinov, 1980, s. 57).

"Kırgız halkı Rus Padişahına isyan edip başkaldırmıştır." (Bayalinov, 1980, s. 57).

"Halk Rus Padişahına başkaldırılmış. Taşkent'ten çok sayıda askerler gelmiş. Çüy bölgesindeki halk bu tarafa kaçmış." (Bayalinov, 1980, s. 58).

"Ak Rusla Kara Rus birleşmişler ve Padişah'ı tahtından indirmişler." (Bayalinov, 1980, s. 71).

"İsyan eden Kırgızlar için bir aff oldu. Ruslarla Kırgızlar sulh ilan ettiler." (Bayalinov, 1980, s. 70).

"Mayıs'ın sonu 1917 yılı idi. Taşkent'ten yeni hükûmetin temsilcileri gelmiş." (Bayalinov, 1980, s. 75).

"Rusya'da hükûmet devrilmiş. Yeni bir hükûmet kurulmuştur. Ürkün olayından dolayı kaçanlara aff gelmiş..." (Bayalinov, 1980, s. 79).

Zaman unsurunun sosyalist realist bakış açısı ile işlendiği *Kıyın Ötkööl* romanında -Augustinus'un tasnifiyle söyleyecek olursak- zamanın üç boyutu ile karşılaşılır: 1. "geçmiştekilere (geçmişte yaşanmışlara) ilişkin zaman", 2. "şimdikilere (yaşananlara) ilişkin şimdiki zaman" ve 3. "gelecektekilere (yaşanacaklara) ilişkin zaman" (2010, 749 XI, 20, 26).

Romanda birinci boyut ile bellek, geçmişteki olumsuzlukların sebep olduğu huzursuzluğu; ikinci boyut ile mevcut görüş, geçmişin olumsuzluklarının olumluya dönüşümüyle yaşanan sürecin huzurunun şimdiki zamana taşınması; üçüncü boyut ile de şimdiki zamandaki olumluluk ve huzurun daha ötelere, umutların zirvesine taşınarak geleceği şekillendirmesi biçimindedir. Aşağıda ise romanın üç boyutlu zaman algısı ile ilgili örnekler yer almaktadır:

Geçmişte Yaşanmışlara İlişkin Zaman: Bellek (Anımsayış)

"Öldük, bittik! Çaresiz kaldık. Ne yapabiliriz" diye hangi insanı görürsen bunu söylüyor." (Bayalinov, 1980, s. 63).

"Ahh, mutsuz günler, fakirlik! Senin ağlatmadığın insan mı kaldı! Senin yüzünden herkes gelinini kızını satıyor!" (Bayalinov, 1980, s. 64).

Yukarıdaki örneklerde görüleceği üzere geçmişte yaşanmışlara ilişkin zamanı temsil eden bellek, yazar tarafından sürekli yerilerek ifade edilir. Bilindiği üzere insan belleği zorlanmadığı müddetçe olumsuz hatırlama eğiliminden oldukça uzaktır. Bu durumda Bayalınov'un sürekli olumsuz ifadeleri tercih etmesinin özel bir sebebi olmalıdır. Çünkü yazar, Rus Çarlığı dönemine ait geçmişin olumsuzluklarının yeni kurulacak olan Sovyet rejimi ile giderileceğine inanmaktadır.

Şimdi Yaşananlara İlişkin Zaman: Mevcut Görüş

"Hür ve egemen bir devir geliyor. Hepimiz rahat yaşayacağız." (Bayalınov, 1980, s. 174).

"Bir Sovyet memuru sayesinde mutluluğun kapıları açılıyordu." (Bayalınov, 1980, s. 325).

"Şimdi nasıl? Öyle değil. Beni okşayan bir asker var. Bolşevik var. Bu sefer huzurluyum. Benim için bu bir nimettir." (Bayalınov, 1980, s. 196).

"Ey, Tanrı! Bize de iyi günleri göstereceğin gün geldi" diye, ses geldi." (Bayalınov, 1980, s. 70).

"Bizim de huzur dolu günlerimiz gelecek." (Bayalınov, 1980, s. 55).

Mevcut görüşü temsil eden örneklerde zaman, artık yaşanan andır. Hissedilen, söylenen ve ardılı güzel umutlar sahnededir. Geçmişin olumsuzluk ve huzursuzlukları dağılırken meydan şimdinin güzelliklerine bırakılır. Şimdiye ulaşan zaman dilimi, huzurun vaktidir. Çünkü yeni Sovyet rejimine ulaşılır, yeni sistem ve komünist ideoloji ile bir devlet kurulur.

Gelecekte Yaşanacaklara İlişkin Zaman: Beklenti

"Sovyet Hükûmeti "kaçan halk için" yakın zamanda her yere yemekhane açacak. Kıyafetler ve hayvanlar dağıtacak." (Bayalınov, 1980, s. 194).

"Size huzuru, güzel hayatı sunacak, Sovyet Hükûmeti'dir." (Bayalınov, 1980, s. 194).

"Şanslıymışız. Mutlu olacağız, diye alkışlar yağdırdılar." (Bayalınov, 1980, s. 194).

Romandan alıntılanan bu örnekler, çok açık şekilde yaşanan anda geleceğin umutlarla sarıldığını gözler önüne sermektedir. Şimdiki anda yaşanan huzur ve mutluluktur. Ancak daha güzel ve sonsuza doğru açılımı olan duygular yaşanmalıdır. Gelecekte beklenen bu zaman algısı yani beklenti, insanların varoluşsal süreçlerinde benzer özellikler taşır. Bu bağlamda zamanı ustaca kullanan yazar, "Gelecek, yeni Sovyet rejimi ile hayallerin bile ötesinde büyük bir huzurla gelecek", mesajını vermeye çalışır.

Sonuç

Çağlarının ürünleri olan yazarları içinde buldukları zamanın ruhu şekillendirir. Her eser, aslında yazıldığı zamanın doğrudan ya da dolaylı olarak bir yorumudur. Bu bağlamda Kırgız

yazar Bayalınov'un 1979 yılında yazdığı *Kıyın Ötkööl* romanında zaman unsurunu ele almak aynı zamanda döneminin sosyal ve siyasi şartlarının oluşturduğu edebî yapılanmayı göstermesi açısından son derece önemlidir.

Romandaki zaman unsuru incelenirken takvime bağlı zaman verilerinin sağladığı sınırlı imkânların dışına amacıyla Genette'in yapısalcı zaman kategorisi esas alınmış. Zaman; felsefi, öznel ve psikolojik boyutları bakımından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Sovyet rejiminin ilk yıllarını anlatan romanda zaman unsuru incelendiğinde; zamansal geri dönüşlerin, geçmiş ve şimdiki zaman arasında bağ kurularak karşılaştırmaya olanak sağlamak amacıyla yapıldığı; böylelikle okuyucunun Sovyet öncesi ve sonrası yıllarda yaşananlarla ilgili bir karşılaştırma yapması sağlanarak sürecin daha iyi algılamasının hedeflendiği; mola zamanlarında, özellikle Rus Çarlığı döneminde Ürkün isyanı sırasında ve sonrasında yaşanan tahribatın vurgulandığı; zaman eksiltmeleri yapılırken Sovyet rejimi adına olumlu gelişmelerin yaşanmadığı ve geçmişe dair Kırgızlar adına hatırlanmak istenmeyen anların tercih edildiği; sahne tekniğinin kullanıldığı kısımlarda da yeni rejimle birlikte açıklık ve yoksulluğun olmadığı bir ortamda "hepimiz eşitiz" mesajlarının verildiği; zamanın, karakterlerde statü değişimine bağlı fiziksel ve ruhsal değişimi de yansıttığı; psikolojik olarak da zamanın, romanın bütününde başta geçmiş olmak üzere daraltıcı bir özelliğe sahip olduğu; geçmiş zamanın (bellek), huzursuzluğu; şimdiki zamanın (mevcut görüş), huzurla gelen hayatı; gelecek zamanın (beklenti) ise huzurun ötelere taşınmasını simgelediği görülür.

Çalışmada elde edilen sonuçları genelleştirilmiş bir çerçeve içinde ifade etmek gerekirse; romanda zaman unsurunun yazarın ideolojik çizgisi doğrultusunda Sovyet rejimine hizmet eden, bu yeni sistemin yerleştirilmesi ve benimsetilmesi sürecine katkı sağlayan öznel biçimlerde başarılı bir şekilde tasarlandığını söylemek mümkündür.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Adıgüzel, S. (2004). İsmail Şihli'nin ayrılan yollar romanı ve sosyalizm realizmi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 23, 115-122.
- Aktaş, Ş. (2000). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş* (5. Bs). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alımbayev, C. (2019). 19. yy'da Kırgızlar. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 113-125.

- Artıkbayev, K. (2015). *XX Kılımdağı Kırgız adabiyatının tarıhı* (2. Bs). Bişkek: Turar.
- Asanaliyev, K. (1981). *Door menen birge*. Frunze: Kırgızstan Basması.
- Augustinus, A. (2010). *İtiraflar*. (Ç. Dürüşken, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Bayalınov, K. (1980). *Kıyın Ötkööl*. Bişkek: İmak Ofset.
- Bourneur, R. ve Quellet, R. (1989). *Roman dünyası ve incelemesi*. (H. Gümüş, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Chatman, S. (2008). *Öykü ve söylem filmde ve kurmacada anlatı yapısı*. (Ö. Yaren, Çev.). Ankara: De Ki Yayınları.
- Cigitov, S. (2006). Çağdaş Kırgız edebiyatına dair. (K. Göz, Çev.). *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. 3(1), 7-20.
- Çetin, N. (2012). *Roman çözümleme yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Çüçen, A. K. (2003). *Heidegger 'de varlık ve zaman*. Bursa: Asa Kitabevi
- Dervişcemaloğlu, B. (2016). *Anlatıbilime giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Eagleman, D. (2016). *Beyin: senin hikâyen*. (Z. A. Tozar, Çev.). İstanbul: Domingo Yayınevi.
- Genette, G. (2011). *Anlatının söylemi: yöntem hakkında bir deneme*. (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.
- Google Haritalar (2022, 2 Ağustos) Google haritalar içinde. Erişim adresi: <https://www.google.com/maps/dir/miz+Bel,+K%C4%B1rg%C4%B1zistan/41.1561779,79.1861637/@41.7307945,76.4046928,8z/m1!1s0x389afc398bfaf833:0x7b9899280aa81ea!2m2!1d75.8272482!2d42.2460685!1m0!3e0>
- Güncel Türkçe Sözlük (2022, 2 Ağustos) TDK sayfası içinde. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Heidegger, M. (1996). *Zaman kavramı*. (S. Babür, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Heidegger, M. (2008). *Varlık ve zaman*. (H. H. Ökten, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı
- İbraimov, O. (2012). *İstoriya Kırgızskoy literaturı xx veka*. Bişkek: Biyiktik.
- Koç, S. (2009). Sovyet döneminden önce Kırgız edebiyatı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2 (2) , 22-36.
- Morris, C. G. (2002). *Psikolojiyi anlamak, psikolojiye giriş*. (H. B. Ayvaşık ve M.Sayı, Çev.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Narlı, M. (2002). Romanda zaman ve mekân kavramları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (7), 91-106.
- Sıdıkbekov, T. (1960). *Kırgız Sovet adabiyat tarıhının oçerki*. Frunze: Okuu-Pedogogika Basması.
- Smanova, E. (2002). *Kasımalı Bayalınov, tuulgan kününö 100 cıl bibliyografyalık körsötküç*, Bişkek: Kırgız Respublikasının Uluttuk Kitepkanası.
- Stevick, P. (2004). *Roman teorisi*. (S. Kantarcıoğlu, Çev.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Uçan, M. H. (2017). Normlar/normaller/lekeliler ve aydınlar kimliği. *Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 19(2), 365-376.